

TEMNÉ HODINKY „TENEBRAE“ NOVOOBJAVENÉHO FRAGMENTU V ŠTÁTNOM ARCHÍVE TRENČÍN

VERONIKA GARAJOVÁ

Mgr. Veronika Garajová, PhD.; Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava 4; e-mail: veronika.garajova@savba.sk

ORCID: 0000-0002-0570-4598

ABSTRACT

During source research in 2021, a medieval notated fragment was discovered, which currently forms the upper cover of a book of accounts, *Regestum pecuniarum ecclesiae xendochii et orphanorum*, of 1607. The State Archive in Trenčín holds a relatively large number of extant medieval notated manuscripts. In total, the archive has preserved twenty-two, along with the newly discovered fragment twenty-three, notated manuscript fragments, seventeen of which contain Bohemian notation. Among the fragments notated with Bohemian notation, six fragments were identified as having originated from a single, today unfortunately incomplete, liturgical codex. The newly discovered fragment also belongs to this group. The aim of this study is the musical-liturgical and music-palaeographic analysis of this newly discovered fragment.

Keywords: cantus planus, plainchant, plainsong, tenebrae, fragment, analysis, comparison

Úvod

V roku 2020 bola vydaná publikácia *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii Aevi e civitate Trenchini*,¹ ktorá priniesla poznatky interdisciplinárnych výskumov najstarších notovaných stredovekých prameňov Štátneho archívu v Trenčíne. Po pub-

¹ GARAJOVÁ, Veronika: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate Trenchini. Tomus VI*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2020.

likovaní riaditeľ archívu Mgr. Peter Brindza, PhD., dodatočne vo fondoch Štátneho archívu v Trenčíne objavil „nový“ stredoveký notovaný zlomok – fragment antifonára. Ten v súčasnosti tvorí vrchný obal účtovnej knihy *Regestum pecuniarum ecclesiae xendochii et orphanorum* z roku 1607. Zlomok patrí do skupiny šiestich fragmentov antifonára,² ktoré sú dielom jedného pisára a notátora a pôvodne boli súčasťou toho istého stredovekého liturgického kódexu.

Hudobno-paleografická analýza fragmentu

Zlomok dokumentuje českú notáciu s prienikom kvadratickej notácie, pod vplyvom ktorej sa viditeľne modifikujú najmä neumové znaky *torculus* a *porrectus*.³ Rovnako ako v prípade príbuzných zlomkov novonájdenny fragment používa 12 sústav 4-linajkovej notovej osnovy červenej farby ohraničenej dvojitém červeným orámovaním s použitím klúčov C a F. *Punktum* je v tvare pravidelného kosoštvorca. *Pes* má klasický český tvar, ktorý tvoria dva *punkty* spojené šikmým ramenom. *Clivis* má métsky tvar. *Scandicus* je tvorený radom doprava stúpajúcich *punktov*, ktoré sú navzájom spojené jemným vlásoknicovým ťahom. *Climacus* pozostáva z troch samostatných doprava klesajúcich *punktov*. Neumové znaky *torculus* a *porrectus* sú ovplyvnené kvadratickou notáciou. V tvaroch oboch znakov je vo väčšine prípadov modifikované prostredné *punktum*. Notátor používal i druhý variant zápisu *torculu*, v ktorom sa pod vplyvom kvadratickej notácie písali všetky tri *punkty*.

Tento typ českej notácie je príbuzný najmä okruhu olomouckých rukopisov, pre ktorý je rovnako charakteristická zmiešaná sústava českej a kvadratickej notácie. Notácia zlomku Štátneho archívu v Trenčíne sa najviac približuje rukopisom *Antifonár CO 6* a *Antifonár CO 7* Knihovny pražské metropolitní kapituly sv. Václava a fragmentom liturgických kódexov v knižnici Vlastivědného muzea v Olomouci.⁴

² Zlomky: MMTN – Kn/I – 11, MMTN – Kn/I – 12, MMTN – Kn/I – 13, MMTN – Kn/I – 15, MMTN – Kn/I – 18, MMTN – Kn/I-27. Detailnejšie pozri: Ref. 1, s. 27.

³ Tento typ zmiešanej notácie je príznačný najmä pre pramene pochádzajúce z okruhu Olomouckého skriptória. Bližšie pozri: VESELOVSKÁ, Eva: Česká notácia na Slovensku v období stredoveku. In: *Musicologica Slovaca*, 2011, roč. 28, č. 2, s. 173-206; VESELOVSKÁ, Eva: Bohemian Notation in the Medieval Slovakia. In: *Hudební věda*, 2012, roč. 49, č. 4, s. 337-376.; VESELOVSKÁ, Eva: Die böhmische Notation in der Slowakei im 14. und 15. Jahrhundert. In: HULKOVÁ, Marta (ed.): *Musicologica istropolitana VI*. Bratislava: Stimul, 2007, s. 9-57.; GARAJOVÁ, Ref. 1, s. 5-136.

⁴ ČERVENKA, Stanislav – Jana HRBÁČOVÁ: Fragmenty středověkých liturgických kodexů v knihovně Vlastivědného muzea v Olomouci. In: *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2013, č. 306, s. 37-54.

Tabuľka 1: Porovnanie neumových znakov Antifonára CO 6, Antionára CO 7 a fragmentu Štátneho archívu Trenčín

Zmiešaná sústava českej a kvadratickej notácie								
Názov kódexu	Punctum	Pes	Clivis	Scandicus	Climacus	Torculus	Porrectus	Custos
CO 6 Antiphonarium ⁵								
CO 7 Antiphonarium ⁶								
Fragment ŠA TN								

Obsahovo-melodická analýza fragmentu

Tenebrae – „temné hodinky“

Fragment antifonára dokumentuje tzv. „temné hodinky“ – *lat. „tenebrae“* –, Zeleného štvrtka slávené vo Veľkom týždni, vešpery a jednu antifónu prvého nokturna Veľkého piatka.⁷ Celkovo zlomok dochováva 21 spevov tejto časti liturgického roka.

Pojmom „temné hodinky“ sa označuje matutínium a laudy Zeleného štvrtka až Bielej soboty slávené počas Veľkého týždňa. Liturgia matutína pozostávala z troch noktúrn, pričom každé nokturno obsahovalo tri žalmy, po ktorých nasledovali tri čítania – lekcie (úryvky zo Svätého písma) a spievané responzóriá. Počas Veľkonočného tridua sa na konci prvého nokturna každého matutína spievali žalospevy zo Starého zákona, z knihy Nárekov, tzv. Jeremiášove náreky alebo Lamentácie.⁸ Pre samotný obrad je príznačné postupné zhasínanie 15 sviečok, vždy jednej po každom žalme. Na záver spevu *Benedictus Dominus* sa po zhasnutí všetkých sviečok následne v tme spievalo „*in tenebris*“ (v tme). Liturgické slávenia večerných modlitieb Veľkonočného trojdnia (*lat. triduum*) bývali mimoriadne dlhé. Z toho dôvodu sa pre lekcie vyberali len niektoré verše z knihy Nárekov. Počas stredoveku sa následne kryštalizovali rôzne poradia a sledy veršov Lamentácií, ktoré reflektovali potreby a zvyky lokálnych cirkevných tradícií a stali sa charakteristickými pre určitý región či diecézu.⁹

⁵ CO 6 Antiphonarium, Zemský archív Opava, pobočka Olomouc, knihovna Metropolitní kapituly svätého Václava (Olomouc); BISTRICKÝ, Jan – BOHÁČEK, Miroslav – ČÁDA, František: *Seznam rukopisů metropolitní kapituly v Olomouci*. Praha : Státní archiv v Opavě, 1961.

⁶ CO 7 Antiphonarium, Zemský archív Opava, pobočka Olomouc, Knihovna metropolitní kapituly svätého Václava (Olomouc); BISTRICKÝ – BOHÁČEK – ČÁDA, Ref. 5.

⁷ CALDWELL, John: *Tenebrae*. In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Volume 25. New York : Oxford University Press, 2001, s. 282.

⁸ VESELOVSKÁ, Eva: *Lamentatio Jeremiae v stredovekých prameňoch so vzťahom k územia Slovenska*. In: URBANCOVÁ, Hana, (ed.): *Lament v hudbe*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2009, s. 147.

⁹ CALDWELL, Ref. 7, s. 282.; HARPER, John: *The Forms and Orders of Western Liturgy from the Tenth to the Eighteenth Century*. New York : Oxford University Press, 2001, s. 139-144.

Témou Jeremiášových nárekov (Lamentácií) sa v prameňoch bývalej Kapitulskej knižnice pri Dóme sv. Martina (*Bratislavský antifonár II*, *Bratislavský antifonár III* a *Bratislavský antifonár IV*) v porovnaní s *Istanbulským antifonárom*¹⁰ a *Ostrihomským notovaným breviárom z Prahy*¹¹ zaoberala vo svojej štúdiu *Lamentatio Jeremiae v stredovekých prameňoch so vzťahom k územiu Slovenska*¹² Eva Veselovská. Najnovšou štúdiou, ktorá sa dotýka témy Lamentácií v prameňoch so vzťahom k územiu Slovenska, je práca *Newly Identified Codex Leaves from a Fifteenth-Century Transylvanian Antiphoner in Martin*¹³ maďarskej hudobnej historičky Gabrielly Gilányi. Gilányi v nej analyzuje fragmenty *Antifonára MSBaFrSk 25757* a *MSBaFrSk 02845/02745* zo Slovenskej národnej knižnice,¹⁴ ktoré radí do skupiny fragmentov uložených v maďarských¹⁵ a rumunských zbierkach.¹⁶ Pôvodne boli zlomky súčasťou jedného kódexu – tzv. *Transylvánskeho antifonára*, ktorý reprezentuje kultúru františkánov stredovekého Uhorska.¹⁷

Prvým zachovaným spevom zlomku je posledná antifóna ranných chvál Zeleného štvrtka (*Fer. 5 in Cena Dom.*): antifóna na Benediktus *Traditor autem dedit eis* (005169). Za ňou nasledujú spevy dennej modlitby: *Kyrie eleison Christe eleison* (909040), *Jesu Christe in passurus* (008446.1), *Alpha et omega tu finis* (850156), *Domine miserere* (008443), *Christus dominus factus est* (008443), *Kyrie eleison Christe eleison* (909040), *Qui expansis in cruce manibus* (008444), *Stella matutina ergo victima* (850290), *Domine miserere Christus dominus factus est* (850366), *Kyrie eleison Christe eleison* (909040), *Qui prophetice prompsisti ero* (008447), *Sol lucifer mundi patris* (850286), *Vita in ligno moritur* (008449), *Rex Christe** (008384), *Laus tibi Christe** (830198), *Christe audi**, *Maria sis propicia**, antifóny vešpier *Calicem salutaris accipiam* (001754), *Cum his qui oderunt pacem* (002008), *Ab hominibus iniquis libera* (001199), *Custodi me a laqueo quem* (002082), *Considerabam ad dexteram et*

¹⁰ SZENDREI, Janka: *The Istanbul Antiphonal: About 1360*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2002.

¹¹ SZENDREI, Janka: *Breviarium notatum Strigoniense: saeculi XIII*. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, 1998.

¹² VESELOVSKÁ, Ref. 8, s. 146-156.

¹³ GILÁNYI, Gabriella: *Newly Identified Codex Leaves from a Fifteenth-Century Transylvanian Antiphoner in Martin*. In: VESELOVSKÁ, Eva, (ed.): *The Image of Piety in Medieval Manuscripts in Slovakia and in Europe*. Bratislava : Institute of Musicology of the Slovak Academy of Sciences, 2021, s. 26-42.

¹⁴ LAZORÍK, Eduard: *Stredoveké rukopisné fragmenty na tlačiarňach 16. storočia z fondu františkánskych knižníc Slovenskej národnej knižnice*. Martin : Slovenská národná knižnica, Odbor správy a spracovania HKD a HKF, 2019, sek. 8, s. 36.

¹⁵ Fragmenty: *H-Bs Fr. l. m. 87*, Központi Papnevelő Intézet Pálos Könyvtára, Budapešť (Maďarsko) a *H-GGn Ant. 674*, Gyöngyösi Ferences Könyvtár, Gyöngyös (Maďarsko).

¹⁶ RO-MCsm Cz. Fr. 10, Muzeul Secuiesc al Ciucului, Miercurea Ciuc (Rumunsko).

¹⁷ V skupine fragmentov identifikovala Gilányi zlomok *H-GGn Ant. 674* (Františkánska knižnica, Gyöngyös), ktorý dokumentuje časť prvého nočného Velkého piatka (*Fer. 6 in Parasceve*) *SIN Audierunt quia ingemisco ego* (Lamen1:21), *THAU Ingrediatur omne malum eorum coram* (Lamen1:22), responzóriom *Velum templi scissum est et omnis* (007821) a príslušný verš *Amen dico tibi hodie mecum eris in paradiso* (007821a). Nanešťastie sme uvedené výskumy a z nich prameňiace poznatky pri komparácii a spracovávaní zlomku Štátneho archívu Trenčín (ďalej len ŠA TN) nemali možnosť využiť. Fragment ŠA TN totiž dochováva práve časť Veľkej noci, ktorá leží presne medzi časťami liturgického poriadku, ktorý dané štúdie spracovávajú.

(001891), *Cenantibus autem accepit* (001781) a antifóna prvého nokturna Veľkého piatka *Astiterunt reges terrae et* (001506).

Na území Slovenska sa oficium temných hodínok zachovalo celkovo v siedmich prameňoch – v troch fragmentárne zachovaných rukopisoch: v zlomku antifonára Štátneho archívu v Prešove,¹⁸ v antifonári *MMLE XXII/256* (Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči),¹⁹ antifonári *MMLE XXII/308*²⁰ a v štyroch kompletných kódexoch – v *Bratislavskom antifonári V*,²¹ *Bratislavskom antifonári III*,²² *Bratislavskom antifonári IV*²³ a *Bratislavskom antifonári IIB*.²⁴ Obsahovo sa žiadny z uvedených rukopisov úplne nezhoduje s obsahom fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne. Spoločným a zjednocujúcim prvkom všetkých skúmaných materiálov sú iba antifóny na Benediktus *Traditor autem dedit* (005169) a antifóny vešpier, ktoré sú v každom rukopise.

Fragment *Antiphonarium 2* (Štátny archív v Prešove) nedochováva celé oficium. Zlomok *MMLE XXII/256* aj fragment Štátneho archívu v Trenčíne po antifóne *Traditor autem dedit eis* zhodne dokumentujú spev *Kyrie eleison Christe eleison*. Od tohto miesta sa liturgické poriadky fragmentov líšia. Rukopis *MMLE XXII/256* síce obsahuje spevy *Domine miserere Christus dominus factus est*, *Jesu Christe in passurus*, *Qui propheticè prompsisti ero*, *Vita in ligno moritur* a *Christus dominus factus est*, ktoré dokumentuje aj liturgický poriadok fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne. Ich poradie sa však v rámci rukopisov líši. Zásadným rozdielom medzi uvedenými prameňmi je aj absencia kľúčových spevov *Alpha et omega tu finis* (850156), *Stella matutina ergo victima* a *Sol lucifer mundi patris* vo fragmente *MMLE XXII/256*.

¹⁸ <http://cantus.sk/source/29822>; BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Notované fragmenty gregoriánskeho chorálu v archívno-knižničných fondoch Bardejova, Prešova a Levoče*. Ružomberok : Verbum, 2010, s. 91-93.

¹⁹ Magistrát mesta Levoče, sign. XXII/256, <http://cantus.sk/source/29838>; BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 18, s. 137-141.

²⁰ BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 18, s. 123-125.

²¹ Dostupné online: <http://cantus.sk/source/6775>; SOPKO, Július: *Stredoveké kódexy slovenskej proveniencie 1. Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*. Martin : Matica slovenská, 1981, č. 39.; SZENDREI, Janka: *A magyar középkor hangjegyes forrásai*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 1981, č. 28.; VESELOVSKÁ, Eva – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Stredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2017, s. 91-100.

²² Dostupné online: <http://cantus.sk/source/14018>; KNAUZ Nándor: *A pozsonyi káptalannak kéziratái – Codices manuscripti capituli Posoniensis*. Budapest : Nyomatott Horák Egyed betűivel, 1870, č. 1; SOPKO, Ref. 21, č. 7; SZENDREI, Ref. 21, č. 1.; VESELOVSKÁ – ADAMKO – BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 21, s. 68-83.

²³ Dostupné online: <http://cantus.sk/source/2284>; KNAUZ, Ref. 22, č. 4.; SOPKO, Ref. 21, č. 29; SZENDREI, Ref. 21, č. 73.; VESELOVSKÁ – ADAMKO – BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 21, s. 84-91.

²⁴ Dostupné online: <http://cantus.sk/source/3192>; SOPKO, Július. *Stredoveké kódexy slovenskej proveniencie 1. Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*, č. 30; SZENDREI, Janka: *A magyar középkor hangjegyes forrásai*, č. 3; KNAUZ, Ref. 22, č. 4.; VESELOVSKÁ – ADAMKO – BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 21, s. 65-67.

Tabuľka 2: Porovnanie liturgického obsahu prameňov Antifonár MMLE XXII/256 a fragmentu Štátneho archívu Trenčín

Antifonár MMLE XXII/256	Cantus ID		Cantus ID		Fragment Štátneho archívu Trenčín
Traditor autem dedit eis	005169	L ²⁵	A	005169	Traditor autem dedit eis
Kyrie eleison Christe eleison Kyrie eleison	909040	L	Ky	909040	Kyrie eleison*
Domine miserere Christus dominus factus est	850366	L	Ky	008446.1	Jesu Christe qui passurus
Qui expansis in cruce manibus	008444	L	Ky	850156	Alpha et omega tu finis
Kyrie eleison Christe eleison Kyrie eleison	909040	L	Ky	850366	Domine miserere Christus dominus factus est
Jesu Christe qui passurus	008446.1	L	Ky	909040	Kyrie eleison Christe eleison
Kyrie eleison*	909040	L	Ky	008444	Qui expansis in cruce manibus
Domine*	850336	L	Ky	850290	Stella matutina ergo victima
Qui propheticę prompsisti ero	008447	L	Ky	850366	Domine miserere Christus dominus*
Kyrie eleison*	909040	L	Ky	909040	Kyrie eleison Christe eleison
Domine miserere*	850336	L	Ky	008447	Qui propheticę prompsisti ero
Vita in ligno moritur	008449	L	Ky	850286	Sol lucifer mundi patris
Christus dominus factus est	008443	L	Ky	008449	Vita in ligno moritur
Kyrie eleison*	909040	L	Ky		xxx
Christus factus est	505005	L	Gr		xxx
Rex Christe factor*	008384	L	H	008384	Rex Christe*
xxx			H	830198	Laus tibi Christe*
xxx					Christe audi*
xxx					Maria sis propicia*

Veľmi zaujímavý je pre porovnanie liturgického obsahu trenčianskeho zlomku fragment antifonára *MMLE XXII/308*²⁶ Spišského archívu v Levoči, a to aj napriek tomu, že neobsahuje celé ofícium Zeleného štvrtka. *Recto* strana zlomku dochováva 14 spevov, z toho jeden spev [*Qui pro*]pheticę prompsisti ero je neúplný. *Verso* strana dokumentuje 8 úplných spevov a jeden neúplný (*Astiterunt reges terrae et principes*). Obsah tohto levočského zlomku sa do veľkej miery zhoduje s obsahom fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne.

Zaujímavá je najmä zhoda obsahu v časti: *Sol lucifer mundi patris*, *Rex Christe**, *Laus tibi Christe** a *Maria sis propicia**. Spev *Sol lucifer mundi patris* sa v rámci online databáz nachádza iba v troch prameňoch – v predmetnom zlomku antifonára *MMLE XXII/308*, v kódexe *A-Gu 29*²⁷ a v pražskom *Breviári XIV A 19* Národní knihovny České

²⁵ V tabuľkách porovnávajúcich liturgický obsah rukopisov sa príslušné žánre skracujú nasledovne: L – laudy, A – antifóna, Ky – kyrie, H – hymnus, Gr – graduale.

²⁶ Magistrát mesta Levoče, sign. XXII/308, Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči; <http://cantus.sk/source/29833>; BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 18, s. 123-125.

²⁷ Graz, Universitätsbibliothek, 29; A-Agu 29, Antifonár Sankt Lambrecht. Dostupné online: <https://cantus.uwaterloo.ca/source/123610>

republiky.²⁸ Druhým dôležitým spevom je verš *Laus tibi Christe** procesiového hymnu *Rex Christe factor omnium*, ktorý sa rovnako ako predchádzajúci spev nachádza v on-line databázach len v troch prameňoch: v antifonári *MMLE XXII/308*, v kódexe *A-Gu 29* a v liturgickom kódexe *Breviarium monasticum*.²⁹ Liturgický poriadok fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne nadväzuje na daný spev nárekmi *Christe audi* a *Maria sis propicia*. Pri porovnávaní daných spevov v rámci liturgických poriadkov iných kódexov výskum sťažoval fakt, že dané spevy nie sú v databáze indexované Cantus ID identifikátorom. Spevy sa uvádzajú zhodne so spevmi *Rex Christe factor omnium* a *Laus tibi Christe* v rukopisoch *Antiphonarium MMLE XXII/308* a v kódexe *A-Gu 29*. Použitie tohto liturgického radenia nevieme verifikovať v rukopise *Breviarium monasticum*. Tým, že spevy nie sú indexované, liturgický poriadok daného kódexu zverejnený v on-line databáze *Plainchant sources in Poland – Cantus Planus in Polonia* – spevy nedokumentuje a nemali sme k dispozícii ani zdigitalizovanú verziu prameňa.³⁰ V prípade rukopisov antifonára *MMLE XXII/308*, kódexu *A-Gu 29* boli časti oficiálne identifikované na základe digitalizovaných rukopisov dostupných v rámci databázy. Vo všeobecnosti však pri porovnaní liturgického poriadku kódexu *Breviarium monasticum* nenachádzame s liturgickým poriadkom fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne (okrem hymnu *Rex Christe factor omnium* a verša *Laus tibi Christe*) žiadnu inú paralelu. Oba liturgické poriadky sa od seba líšia. Rovnako je to aj v prípade štyroch liturgických kódexov slovenskej proveniencie *Bratislavského antifonára V*, *Bratislavského antifonára III*, *Bratislavského antifonára IV* a *Bratislavského antifonára IIb*.

Tabuľka 3: Porovnanie liturgického obsahu prameňov Antionár *MMLE XXII/308* a fragmentu Štátneho archívu Trenčín

Antifonár MMLE XXII/308	Cantus ID		Cantus ID		Fragment Štátneho archívu Trenčín
Qui propheticę prompsisti ero	008447	L	Ky	008447	Qui propheticę prompsisti ero
Sol lucifer mundi patris	850286	L	Ky	850286	Sol lucifer mundi patris
O Maria genitrix et pia pro	xxx	L	Ky	008449	Vita in ligno moritur
Domine miserere*	850185	L	Ky		xxx
Christus dominus*	505005	L	Gr		xxx
Rex Christe factor*	008384	L	H	008384	Rex Christe*
Laus tibi Christe*	830198		H	830198	Laus tibi Christe*
Christe audi	xxx				Christe audi*
Maria sis propitia	xxx				Maria sis propicia*

*Bratislavský antifonár V*³¹ uvádza po antifóne na Benediktus *Traditor autem dedit eis* vo svojom liturgickom poriadku 4 spevy Kyrie: *Kyrie eleison*, *Domine miserere Christus*, *Kyrie eleison Christe eleison Kyrie eleison* a *Jesu Christe qui passurus advenisti propter*.

²⁸ <http://cantusbohemiae.cz/source/4478>

²⁹ Theol. Lat. Qu. 149, Berlin Staatsbibliothek. Dostupné online: <http://cantus.ispan.pl/source/22868?page=31>

³⁰ Obrazová príloha kódexu *Breviarium monasticum* nie je ku dnešnému dňu v databáze dostupná, čo nateraz znemožnilo porovnať výskyt spevov v rámci daného liturgického poriadku.

³¹ VESELOVSKÁ – ADAMKO – BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 21, s. 91-100. *Bratislavský antifonár V*, Slovenský národný archív SNA 17, Dostupné online: <http://cantus.sk/source/6775>

Tabuľka 4: Porovnanie liturgického obsahu prameňov *Bratislavského antifonára V* a fragmentu Štátneho archívu Trenčín

Bratislavský antifonár V	Cantus ID			Fragment Štátneho archívu Trenčín	Cantus ID
Traditor autem dedit eis signum dicens	005169	L	A	Traditor autem dedit eis	005169
Kyrie eleison*	909040	L	Ky	Kyrie eleison*	909040
Domine miserere Christus*	850366	L	Ky	Jesu Christe qui passurus	008446.1
Kyrie eleison Christe eleison Kyrie eleison	909040	L	Ky	Alpha et omega tu finis	850156
Jesu Christe qui passurus advenisti propter	008446.1	L	Ky	Domine miserere	850366
xxx		L	Ky	Kyrie eleison Christe eleison	909040
xxx		L	Ky	Qui expansis in cruce manibus	008444
xxx		L	Ky	Stella matutina ergo victima	850290
xxx		L	Ky	Domine miserere Christus dominus*	850366
xxx		L	Ky	Kyrie eleison Christe eleison	909040
xxx		L	Ky	Qui propheticę prompsisti ero	008447
xxx		L	Ky	Sol lucifer mundi patris	850286
xxx		L	Ky	Vita in ligno moritur	008449
xxx		L	Ky	xxx	
xxx		L	Gr	xxx	
xxx		L	H	Rex Christe*	008384
xxx			H	Laus tibi Christe*	830198
xxx				Christe audi*	
xxx				Maria sis propicia*	

Liturgický poriadok kódexov *Bratislavského antifonára III*, *Bratislavského antifonára IV* a *Bratislavského antifonára IIb* navzájom nie sú príliš odlišné. Všetky tieto kódexy boli súčasťou bývalej Kapitulskej knižnice pri Dóme sv. Martina. Ako reprezentatívny rukopis oficiálne Zeleného štvrtka bol zvolený rukopis *Bratislavského antifonára IV*, ktorý je najstarším rukopisom trojice bratislavských antifonárov a dokázateľne bol vyhotovený pre Bratislavu.³² Odpisovým vzorom pre *Bratislavský antifonár IV* bol rukopis dokumentujúci ostrihomskú liturgickú tradíciu. *Bratislavský antifonár IV* následne pravdepodobne slúžil ako odpisový vzor pre *Bratislavský antifonár IIb*. Tejto hypotéze napovedá aj zhodné radenie spevov ranných chvál Zeleného štvrtka oboch spomínaných rukopisov.³³ Odchýlky medzi *Bratislavským antifonárom III* a *Bratislavským antifonárom IV* sú najmä v rozdielnom počte spevov a ich radení. Smerodajné a dôležité medzi spevmi Kyrie sú najmä *Jesu Christe qui passurus*, *Qui propheticę prompsisti ero*, *Qui expansis in cruce manibus*, *Vita in ligno moritur* a *Domine miserere Christus dominus factus est* (850366). Najväčší rozdiel v textovej skladbe porovnávaných liturgických poriadkov je v speve *Do-*

³² VESELOVSKÁ – ADAMKO – BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 21, s. 85.

³³ Tento fakt uvádza vo svojej štúdii *Lamentatio Jeremiae v stredovekých prameňoch so vzťahom k územiu Slovenska* Eva Veselovská, ktorá porovnávala textovú aj melodickú skladbu prvého nokturna matutína slávností nočných modlitieb paschálneho trojdňa bratislavských antifonárov. Svoj predpoklad opiera najmä o presné textové rozdiely (chyby pisárov) v slovách a veršoch *Bratislavského antifonára IV* a *Bratislavského antifonára IIb*. VESELOVSKÁ, Ref. 8, s. 146-157.

mine miserere Christus dominus factus est. Ten sa v *Bratislavskom antifonári III* v oficiu Zeleného štvrtka nevyskytuje vôbec. Ostatné spevy sa zhodne nachádzajú v oboch liturgických kódexoch, avšak v inom radení. *Bratislavský antifonár III* pracuje so spevmi v poradí *Jesu Christe qui passurus, Qui propheticę prompsisti, Qui expansis in cruce, Vita in ligno moritur*. *Bratislavský antifonár IV* obsahuje ako prvý v poradí vyššie spomínaný spev *Domine miserere Christus dominus factus est*. Za ním nasledujú *Qui expansis in cruce, Jesu Christe qui passurus, Qui propheticę prompsisti* a *Vita in ligno moritur*.

Tabuľka 5: Porovnanie liturgického obsahu prameňov *Bratislavského antifonára III, Bratislavského antifonára IV, Bratislavského antifoánára IIb* a fragmentu Štátneho archívu Trenčín

Bratislavský antifonár III	Bratislavský antifonár IV	Bratislavský antifonár IIb			Fragment Štátneho archívu Trenčín
Traditor autem dedit	Traditor autem dedit	Traditor autem dedit	L	AB	Traditor autem
Kyrie eleison Christe	Kyrie eleison Christe	Kyrie eleison Christe	L	Ky	Kyrie eleison*
Domine miserere nobis	Domine miserere Christus	Domine miserere Christus	L	Ky	Jesu Christe qui passurus
Jesu Christe qui passurus	Qui expansis in cruce	Qui expansis in cruce	L	Ky	Alpha et omega tu finis
Christus dominus factus	Kyrie eleison Christe	Kyrie eleison Christe	L	Ky	Domine miserere Christus
Kyrie eleison Christe	Jesu Christe qui passurus	Jesu Christe qui passurus	L	Ky	Kyrie eleison Christe eleison
Domine miserere*	Kyrie eleison*	Kyrie eleison*	L	Ky	Qui expansis in cruce manibus
Qui propheticę prompsisti	xxx	Domine*	L	Ky	Stella matutina ergo victima
Christus dominus*	Qui propheticę prompsisti	Qui propheticę prompsisti	L	Ky	Domine miserere Christus dominus*
Kyrie eleison Christe	Kyrie eleison*	Kyrie eleison*	L	Ky	Kyrie eleison Christe eleison
Domine miserere*	xxx	xxx	L	Ky	Qui propheticę prompsisti ero
Qui expansis in cruce	xxx	xxx	L	Ky	Sol lucifer mundi patris nuntius
Christus dominus*	xxx	xxx	L	Ky	xxx
Kyrie eleison Christe	xxx	xxx	L	Ky	xxx
Domine miserere*	Domine miserere*	Domine miserere*	L	Ky	xxx
Vita in ligno moritur	Vita in ligno moritur	Vita in ligno moritur	L	Ky	Vita in ligno moritur
Christus dominus*	Christus factus est	Christus factus est	L	Ky	xxx
Kyrie eleison Christe	Kyrie eleison*	Kyrie eleison*	L	Ky	xxx
Christus factus est	Christus factus est	Christus factus est	L	Gr	xxx
Rex Christe factor	Rex Christe factor*	Rex Christe factor*	L	H	Rex Christe*
					Laus tibi Christe*
					Christe audi*
					Maria sis propicia*

Z liturgického hľadiska je trenčianskemu fragmentu najbližšie pražský *Breviár XIV A 19*³⁴ a *Antifonár A-Gu 29*³⁵ z benediktínskeho kláštora Sankt Lambrecht v Rakúsku. Aj napriek veľkej zhode liturgického obsahu fragmentu s danými liturgickými rukopismi obsah nie je totožný ani s jedným z uvedených prameňov.

Tabuľka 6: Porovnanie liturgického obsahu prameňov *Breviára XIV A 19* a fragmentu Štátneho archívu Trenčín

Breviár (Praha) XIV A 19			Fragment Štátneho archívu Trenčín
Traditor autem dedit eis signum	L	A	Traditor autem dedit eis signum dicens
Kyrie eleison*	L	Ky	Kyrie eleison*
Jesu Christe qui passurus	L	Ky	Jesu Christe qui passurus advenisti
Alpha et omega tu finis et	L	Ky	Alpha et omega tu finis et omega
Domine miserere Christus dominus	L	Ky	Domine miserere Christus dominus
Christe eleison	L	Ky	Kyrie eleison Christe eleison
Qui expansis in cruce manibus	L	Ky	Qui expansis in cruce manibus
Stella matutina ergo victima sacra	L	Ky	Stella matutina ergo victima sacratum
Domine miserere Christus dominus	L	Ky	Domine miserere Christus dominus*
Kyrie eleison*	L	Ky	Kyrie eleison Christe eleison
Qui propheticè prompsisti ero mors	L	Ky	Qui propheticè prompsisti ero mors
Sol lucifer mundi patris nuntius	L	Ky	Sol lucifer mundi patris nuntius summi
xxx	L	Ky	Vita in ligno moritur infernus ex morsu despoliatur
xxx	L	Ky	xxx
xxx	L	Gr	xxx
xxx	L	H	Rex Christe*
xxx		H	Laus tibi Christe*
			Christe audi*
			Maria sis propicia*

Breviár XIV A 19 po spev *Sol lucifer mundi patris nuntius* úplne kopíruje liturgický obsah fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne. Spev *Sol lucifer mundi patris nuntius* je v pražskom *Breviári XIV A 19* posledným spevom zakončujúcim laudy Zeleného štvrtka. Za ním nasledujú antifóny vešpier. V liturgickom poriadku nie sú radené spevy *Vita in ligno moritur infernus ex morsu despoliatur* ani hymny *Rex Christe**,

³⁴ *Breviár, XIV A 19*, Národní knihovna České republiky (Breviarium usui canonicorum metropolitanae ecclesiae Pragensis adaptatum). Dostupné online: <http://cantusbohemiae.cz/source/4478> http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_XI-V_A_19___1U2A1JF-cs

³⁵ Graz, Universitätsbibliothek, 29; A-Agu 29, Antifonár Sankt Lambrecht. Dostupné online: <https://cantus.uwaterloo.ca/source/123610>

Laus tibi Christe*, *Christe audi**, *Maria sis propicia**, ktoré nachádzame v liturgickom poriadku fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne. Na základe dát dostupných v online databázach projektu Cantus Index je viditeľné, že spev *Vita in ligno moritur infernus ex morsu despoliatur* nebol v kódexoch českej proveniencie radený medzi často používané spevy slávania Zeleného štvrtka. Daný spev sa v online databázach vyskytuje iba v rámci dvoch kódexov: *Breviára VI E 4c*³⁶ a *Ostrihomského notovaného breviára DE I 7*.³⁷ Oba liturgické poriadky týchto kódexov sa však približujú skôr k liturgickému poriadku *Bratislavského antifonára III*. Žiadny z uvedených českých liturgických kódexov nemá vo svojom liturgickom poriadku radený ani jeden zo zriedka sa vyskytujúcich spevov *Alpha et omega tu finis*, *Stella matutina ergo victima* či *Sol lucifer mundi patris*.

Druhým liturgickým kódexom, ktorého liturgický poriadok sa vo veľkej miere zhoduje s liturgickým poriadkom fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne, je kódex A-Gu 29.³⁸

Na rozdiel od predchádzajúceho rukopisu *Breviára XIV A 19*, v kódexe A-Gu 29 sú zaradené aj hymny *Laus tibi Christe*, *Christe audi*, *Maria sis propicia*.³⁹ Ostatné časti liturgického poriadku sa z veľkej časti zhodujú. V prípade A-Gu 29 nie sú v kódexe radené niektoré zo spevov *Kyrie*, napríklad po speve *Domine miserere Christe dominus* nenasleduje *Kyrie eleison Christe eleison* tak, ako je to v prípade rukopisu Štátneho archívu v Trenčíne. Najvýraznejším rozdielom je absencia spevu *Jesu Christe qui passurus* v *Antifonári A-Gu 29*. Tento spev nie je súčasťou oficia Zeleného štvrtka a nenachádzame ho zaradený ani v iných častiach oficia Veľkej noci. Rozdiel v usporiadaní spevov nachádzame aj pri spevoch *Vita in ligno moritur infernus* a *Sol lucifer mundi patris*, ktorých poradie je v rámci liturgických poriadkov rukopisov vymenené.

³⁶ Národní knihovna České republiky; Praha. Dostupné online: <https://cantus.uwaterloo.ca/source/123727>

³⁷ DE I 7; Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha. Dostupné online: <https://cantus.uwaterloo.ca/source/649450> http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-KKPS_DE_I_7_____05X6099-cs

³⁸ Graz, Universitätsbibliothek, 29; A-Agu 29, Antifonár Sankt Lambrecht. Dostupné online: <https://cantus.uwaterloo.ca/source/123610>

³⁹ Tie sa sa okrem trenčianskeho fragmentu v rámci databázy Cantus Index vyskytujú iba vo vyššie uvedenom fragmente antifonára *Antiphonarium MMLE XXII/308*.

Tabuľka 7: Porovnanie liturgického obsahu prameňov A-Gu 29 a fragmentu Štátneho archívu Trenčín

A-Gu 29			Fragment Štátneho archívu Trenčín
Traditor autem dedit eis signum	L	A	Traditor autem dedit eis
Kyrie eleison*	L	Ky	Kyrie eleison*
Qui propheticè prompsisti ero mors	L	Ky	Jesu Christe qui passurus advenisti
Alpha et omega tu finis	L	Ky	Alpha et omega tu finis et omega
Domine miserere Christe dominus	L	Ky	Domine miserere Christus dominus
xxx	L	Ky	Kyrie eleison Christe eleison
Qui expansis in cruce manibus	L	Ky	Qui expansis in cruce manibus
Stella matutina ergo victima sacratum	L	Ky	Stella matutina ergo victima sacratum
xxx	L	Ky	Domine miserere Christus dominus*
xxx	L	Ky	Kyrie eleison Christe eleison
xxx	L	Ky	Qui propheticè prompsisti ero
Vita in ligno moritur	L	Ky	Sol lucifer mundi patris
Sol lucifer mundi patris	L	Ky	Vita in ligno moritur
xxx	L	Ky	xxx
xxx	L	Gr	xxx
Rex Christe factor*	L	H	Rex Christe*
Christ schepfer alles des da (...)		H	Laus tibi Christe*
Laus tibi Christe qui pateris			Christe audi*
Christe audi nos salva nos			Maria sis propicia*
Maria sis propicia maria dele vicia			

Liturgický poriadok fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne následne dokumentuje antifóny vešpier Veľkého piatka *Calicem salutaris accipiam* (001754), *Cum his qui oderunt* (002008), *Ab hominibus iniquis* (001199), *Custodi me a laqueo* (002082), *Considerabam ad dexteram et videbam* (001891), *Cenantibus autem accepit* (001781) a antifónu prvého nokturna Veľkého piatka *Astiterunt reges terrae* (001506). Tieto spevy sa vyskytujú vo všetkých vyššie menovaných rukopisoch v totožnom poradí. Rovnako je to aj v rámci množstva prameňov strednej, západnej a južnej Európy. Dôvodom je najmä normatív liturgického poriadku vo vzťahu k sviatku Veľkej noci a jej dôležitosti.

Melodická analýza

Pri melodickej analýze sme sa zamerali najmä na tri rukopisy: *Antifonár MMLE XXI-I/308*,⁴⁰ *Breviár XIV A 19* a *A-Gu 29*, ktoré sa najviac zhodujú s obsahom fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne a vyskytujú sa v nich zriedka dochované spevy *Alpha et*

⁴⁰ Keďže zlomok *MMLE XXII/308* dochováva obsah Zeleného štvrtka až od spevu *Qui propheticè prompsisti*, bola pre nás v prípade tohto prameňa dôležitá komparácia najmä spevov *Sol lucifer mundi patris nuntius summi* (850286) či hymny *Rex Christe**, *Laus tibi Christe**, *Christe audi**, *Maria sis propicia**.

omega tu finis et omega, Stella matutina ergo victima sacratum, Sol lucifer mundi patris nuntius summi či hymny *Rex Christe*, Laus tibi Christe*, Christe audi*, Maria sis propicia**.

Prvú sme porovnávali melódiu antifóny *Traditor autem dedit*. V rámci spomínaných rukopisov sa vyskytuje v liturgických kódexoch *Breviár XIV A 19* a *A-Gu 29*. Melódiu trenčianskeho zlomku sme porovnávali tiež s melódiami publikácie *Monumenta Monodica Medii Aevi: Antiphonen im 1. – 8. Modus*⁴¹ (ďalej len MMMA). Fragment antifonára MMLE XXII/308 tento spev nedochováva. Pri komparácii fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne s liturgickými kódexmi XIV A 19 a A-Gu 29 sme zistili len malé melodické odchýlky. Prvý rozdiel nachádzame v časti spevu *au-tem*. Fragment Štátneho archívu v Trenčíne (ďalej len ŠA TN) dokumentuje verziu *scandicus-punktum* d1 a1 c2-a1. Kódex A-Gu 29 dochováva melódiu *pes-clivis* d1 a1-c2 a1. Rukopis XIV A 19 dokumentuje melódiu zloženú z dvoch neumových znakov *pes* d1 a1 a a1 c2. Druhým rozdielom je časť spevu *ip-se est*. Úvod časti spevu *ip-se* fragmentu ŠA TN sa zhoduje s melódiou kódexu A-Gu 29. Tá pozostáva z neumových znakov *pes* f1 g1 a *punktu* f1. Rukopis XIV A 19 dokladá o niečo komplikovanejšiu melódiu zloženú z neumových znakov *pes* f1 g1 a *clivis* f1 e1. Nasledujúci úsek *est* sa líši iba v prípade fragmentu ŠA TN, kde ho tvorí *punktum* f1, na rozdiel od A-Gu 29 a XIV A 19, kde melódia pozostáva z *punktu* c1. Posledným rozdielom je diferencia *euouae*. Fragment ŠA TN dokumentuje *verziu* a1 a1 g1 f1 g1 a1 g1 (MMMA 1g1), XIV A 19 verziu a1 a1 a1 g1 g1 f1 g1 a1 g1 (MMMA 1g1).

Pri porovnaní melódie trenčianskeho zlomku s melódiami zachytenými v publikácii *Monumenta Monodica Medii Aevi*⁴² nachádzame rovnaké rozdiely ako pri porovnaní melódie s vyššie spomenutými rukopismi. MMMA radí *Traditor autem dedit* medzi antifóny prvého modu a dokumentuje melódie rukopisov *Bratislavského antifonára III*⁴³ a antifonára *Ordinis Fratrum Minorum (OFM-118)*.⁴⁴ Najvýraznejšie melodické odchýlky rovnako nachádzame na miestach *autem, ipse*.

⁴¹ DOBSAY, László – SZENDREI, Janka: *Antiphonen*. Kassel : Bärenreiter, 1999.

⁴² Antifóna je evidovaná pod číslom 1200.

⁴³ EC Lad. 6, Slovenský štátny archív v Bratislave, VESELOVSKÁ – ADAMKO – BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 21, s. 68-83. Dostupné online: <http://cantus.sk/source/14018>

⁴⁴ OFM-119: *Antiphonarium Ordinis Fratrum Minorum. Temporale, Pars Aestivalis*, 14. storočie. Budapest, Egyetemi Könyvtar (Bibl. Universitatis), Cod. lat. 119, kvadratická notácia. 128 ff. Radó Nr. 178. Mezey Nr. 119. Szendrei C48

Notový záznam 1: Porovnanie melódie fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiami prameňov publikácie Monumenta Monodica Medii Aevi

1200

STR-OFM: Qu/H6/f5/L/Ab. F: STR-1: f.102, -2: f.137v, -4: ?, -7: f.158, -8: p.213. OFM-118: f.233v. Cf. Calb: f.79v. M: STR-1, -8: *autem: dac'a, est: -*. OFM-118: *autem: with b; quem: liqu.* D: STR: 1d1, -7: 1g1. OFM: 1g1.

Notový záznam 2: Notový príklad melódie spevu Traditor autem dedit eis fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiami prameňov A-Gu 29 a Breviárom XIV A 19

Fragm. Štátny archív Trenčín

Tra - di - tor	au - tem	de - dit	e - is	sig - num	di - cens	quem os - cu - la - tus	fue - ro	ip - se	est	te - ne - te	e - um	euouae
A-Gu 29												
Tra - di - tor	au - tem	de - dit	e - is	sig - num	di - cens	quem os - cu - la - tus	fue - ro	ip - se	est	te - ne - te	e - um	
CZ-Pu (Praha) XIV A 19												
Tra - di - tor	au - tem	de - dit	e - is	sig - num	di - cens	quem os - cu - la - tus	fue - ro	ip - se	est	te - ne - te	e - um	euouae

Druhým zachovaným analyzovaným spevom je *Jesu Christe qui passurus*. Melódiu zlomku ŠA TN bolo možné v rámci liturgických rukopisov A-Gu 29, Breviára XIV A 19 a zlomku *Antiphonarium MMLE XXII/308* porovnať iba s rukopisom XIV A 19 v F kľúči, melódiu oboch prameňov sa líši iba minimálne. Rozdiely sú viditeľné v dvoch melizmatickejších pasážach spevu *Je-su* a v poslednej slabike slova *adveni-sti*. Úvod spevu *Je-su* zlomku ŠA TN sa skladá z *punktu e1*, *scandicu d1 e1 f1* a *climacu e1 d1 c1*. Melódiu XIV A 19 je o niečo jednoduchšia. Úvod sa začína zhodne *punktom e1*, za ním nasleduje *pes* zložený z veľkej tercie *d1 f1* a *climacus e1 d1 c1*. Podobne je to aj v časti spevu *adveni-sti*, kde je úvod v oboch prameňoch zhodný a líši sa len melódiu poslednej slabiky. V prípade zlomku ŠA TN je to *pes e1 f1* a rad klesajúcich *punktov e1 d1*. V prípade XIV A 19 je to *clivis f1 e1*.

Notový záznam 3: Porovnanie melódie spevu Jesu Christe qui passurus fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiou Breviára XIV A 19

Z porovnávaných prameňov sa doposiaľ najvýraznejšie melodické rozdiely objavili v speve *Alpha et omega tu finis*. Ten sa v rámci dostupných prameňov online databáz do dnešného dňa nachádza iba v dvoch rukopisoch, ktoré sú predmetom porovnávania, a to v *Breviári XIV A 19* a v rukopise *A-Gu 29*. Prvým rozdielnym znakom je transpozícia. Kým melódia spevu fragmentu ŠA TN je celá písaná v C kľúči, úvodná časť melódie porovnávaných rukopisov je zapísaná v F kľúči. Rozdiely v samotnej melódii sú identifikovateľné naprieč celým spevom. Prvý z badateľných rozdielov vo všetkých troch rukopisoch sa nachádza v časti *omega*. Fragment ŠA TN dokumentuje melódiu zloženú z *clivisu* d1 c1. Z *clivisu* je zložená aj melódia *A-Gu 29*. Tá sa začína o sekundu nižšie tónom c1 a pokračuje nižšie na tón h. *Breviár XIV A 19* dokladá *punktum* c1. Ďalšia melodická odchýlka je prítomná hneď v nasledujúcej časti spevu *tu*. Vo všetkých troch rukopisoch nachádzame v melodickom zápise *punktum*. Zlomok ŠA TN dokumentuje tón c1, *A-Gu 29* a *Breviár XIV A 19* totožne d1. Obdobný rozdiel nachádzame aj v časti spevu *et*. Melódia je rovnako reprezentovaná vo všetkých troch manuskriptoch *punktum*: v prípade zlomku ŠA TN tónom e1, v kódexe *A-Gu 29* a v *Breviári XIV A 19* tónom d1. Rozdiel nachádzame aj v prvej slabike slova *ver-mis*. V zlomku ŠA TN na danom mieste nachádzame *punktum* c2.

A-Gu 29 dokumentuje *pes* a1 c2 a rukopis *XIV A 19* *bipunktum* c2. Najvýraznejší rozdiel pri porovnávaní melódií nachádzame najmä v časti spevu *homo*. Verzie ŠA TN a *A-Gu 29* sa melodicky v časti spevu *homo* líšia iba minimálne. Melódia prvej slabiky *ho* je v oboch rukopisoch totožná. Rozdielna je melódia druhej slabiky slova *-mo*. V oboch prípadoch nachádzame na tomto mieste neumový znak *clivis*. V prípade fragmentu ŠA TN je zložený z tónov f1 e1, v prípade rukopisu *A-Gu 29* z tónov e1 d1. Rukopis *XIV A 19* sa od ostatných porovnávaných prameňov v danej časti spevu líši aj skladbou použitých neumových znakov, aj melódiou. Melódia frázy *ho-mo* je zložená z *clivisu* h1 a1 g1 a *torculu* e1 f1 e1. Posledným rozdielom v speve *Alpha et omega tu finis* je časť *virgine verbo*. Najvýraznejšie sa spomedzi porovnávaných rukopisov v tomto mieste spevu líši melódia *Breviára XIV A 19*. Tá sa na rozdiel od zlomku ŠA TN a *A-Gu 29*, ktoré v časti spevu *vir-gi-ne* dokumentujú *scandicus* e1 f1 g1 – *climacus* f1 e1 d1 (zlomok ŠA TN) g1 f1 e1 (doplnený o *punktum* d1 *A-Gu 29*) – *scandicus* d1 e1 f1, skladá z *punktu* e1, *punktu* f1 a *climacu* g1 e1 f1. Rovnako sa melódia *Breviára XIV A 19* líši od dvoch porovnávaných rukopisov aj v prvej slabike slova *ver-bo*. Pramene ŠA TN a *A-Gu 29* obsahujú na tomto mieste *punktum* e1, *Breviár XIV A 19* *punktum* d1.

Notový záznam 4: Porovnanie melódie spevu *Alpha et omega tu finis* fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiami prameňov A-Gu 29 a Breviárom XIV A 19

Fragm. Štátny archív Trenčín
Al - pha et omega tu fi - nis et o - ri - go tu le - o ver - mis et ho - mo na - tus de

A-Gu 29
Al - pha et omega tu fi - nis et o - ri - go tu le - o ver - mis et ho - mo na - tus de

Cz-Pu (Praha) XIV A 19
Al - pha et omega tu fi - nis et o - ri - go tu le - o ver - mis et ho - mo na - tus de

Fragm. Štátny archív Trenčín
vir - gi - ne ver - bo

A-Gu 29
vir - gi - ne ver - bo

Cz-Pu (Praha) XIV A 19
vir - gi - ne ver - bo

Ďalšími plne zachovanými spevmi v rámci fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne sú spevy *Domine miserere* a *Christus dominus factus est*. V zlomku ŠA TN a v Breviári XIV A 19 ide o dva samostatné spevy, v prameni XIV A 19 sú dokonca doplnené aj o rubriku *Chorus cantet* (Spieva zbor). V rukopise A-Gu 29 figuruje *Domine miserere* *Christus dominus factus est* ako jeden spev. Napriek tejto odlišnosti je melódia všetkých troch porovnávaných prameňov veľmi podobná a pri jej porovnaní nachádzame len malé odchýlky.

V časti *Domine miserere* sa melódia líši v druhej časti spevu. Fragment ŠA TN a A-Gu 29 dokumentujú v úvode *mi* zhodne *climacus f1 e1 d1*, Breviár XIV A 19 *clivis e1 d1*. Melódia slabiky *se* je rozdielna vo všetkých troch prameňoch. V zlomku ŠA TN je melódia zastúpená *clivisom c1 h*, v A-Gu 29 *punktom c1 a* v Breviári XIV A 19 *clivisom d1 c1*. V posledných dvoch slabikách *re* v prípade zlomku ŠA TN a XIV A 19 nachádzame úplnú zhodu. Záver spevu je tvorený neumovými znakmi *pes d1 e1 a e1*. A-Gu 29 na danom mieste dokumentuje *punktom d1 a pes e1 f1*.

Notový záznam 5: Porovnanie melódie spevu *Domine miserere* fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiami prameňov A-Gu 29 a Breviárom XIV A 19

Fragm. Štátny archív Trenčín

Do - mi - ne mi - se - re - re

A-Gu 29

Do - mi - ne mi - se - re - re

CZ-Pu (Praha) XIV A 19

Do - mi - ne mi - se - re - re

Pri porovnaní melodickej línie *Christus dominus factus est* najvýraznejšie rozdiely nachádzame na troch miestach spevu: *Christus, usque* a *ad mortem*. V úvode zlomku ŠA TN sa prejavil o niečo melizmatickejší charakter melódie. Po úvodnom *punkte e1* nasleduje *pes d1 e1* a klesajúci rad tónov *f1 e1 d1 c1 h* na rozdiel od rukopisov A-Gu 29 a XIV A 19, kde po úvodnom *punkte* zhodne nasleduje *pes d1 f1* a *climacus e1 d1 c1*. Najvýraznejší rozdiel vo všetkých troch porovnávaných prameňoch je badateľný najmä v závere spevu. Prvá slabika *usque us* je v prameni ŠA TN zastúpená *clivisom e1 d1*, v A-Gu 29 *climacom f1 e1 d1* a v XIV A 19 *punktami e1 f1* a *pesom d1 e1*. Slabiku *que* zastupuje vo všetkých troch prameňoch tón *c1*. V časti spevu *ad mortem* sa melódia fragmentu ŠA TN takmer úplne zhoduje s Breviárom XIV A 19. Slabika *ad* začína na tóne *d1*, *mor* pokračuje *scandicom e1 f1 g1*. V prípade zlomku ŠA TN končí slabika *tem clivisom f1 e1*, v Breviári XIV A 19 *punktom e1*, v A-Gu 29 v tejto časti spevu reprezentuje iný melodický sled. Slabika *ad* sa začína *scandicom d1 e1 f1* a pokračuje *mor-tem punktami e1-e1*.

Notový záznam 6: Porovnanie melódie spevu *Christus dominus factus est* fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiami prameňov A-Gu 29 a Breviárom XIV A 19

Fragm. Štátny archív Trenčín

Chris - tus dominus fac - tus est o - boe - di - ens us - que ad mor - tem

A-Gu 29

Chris - tus do - mi - nus fac - tus est o - boe - di - ens us - que ad mor - tem

Cz-Pu (Praha) XIV A 19

Chris - tus do - mi - nus fac - tus est o - boe - di - ens us - que ad mor - tem

Štruktúra melódie spevu *Qui expansis in cruce* a odchýlky v rámci porovnávaných spevov sú veľmi podobné predchádzajúcemu spevu. Najvýraznejšie rozdiely sa vyskytujú na začiatku a v závere spevu. Prvý rozdiel je viditeľný už v úvode *Qui*. Zatiaľ čo vo fragmente ŠA TN a v rukopise A-Gu 29 sa melódia začína *punktom e1*, v *Breviári XIV A 19* sa spev začína tónom *d1*. Nasleduje časť spevu *expansis*. Melódia slabiky *ex d1 e1* sa vo všetkých troch prameňoch zhoduje. V prípade zlomku ŠA TN pokračuje melodická linka *climacom f1 e1 d1* a *punktom c1*, v rukopise A-Gu 29 *clivisom f1 e1* a *punktom d1*. *Breviár XIV A 19* dokumentuje najjednoduchšiu verziu *punktom f1* a *d1*. Naopak, v závere spevu *ad te saecula* *Breviár XIV A 19* reprezentuje najzložitejšiu melodickú líniu: *ad: f1 e1 d1 e1 te: c1 sae: d1 cu: e1 f1 g1 la: f1 e1*. Podobný melodický charakter zachytáva aj rukopis A-Gu 29 *ad: f1 e1 d1 te: c1 sae: d1 cu: d1 f1 la e1*. Najjednoduchšiu verziu dokumentuje fragment ŠA TN *ad: e1 d1 te: c1 sae: d1 cu: e1 la: e1*.

Notový záznam 7: Porovnanie melódie spevu *Qui expansis in cruce manibus* fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiami prameňov A-Gu 29 a *Breviárom XIV A 19*

Spev *Stella matutina ergo* sa v rámci vyhľadávania v online databázach nachádza iba v predmetných rukopisoch A-Gu 29 a v *Breviári XIV A 19*. Predpokladom všetkých troch porovnávaných prameňov bola ich takmer úplná melodická zhoda. Melódia sa v rámci rukopisov väčšinou odlišuje iba v malých detailoch tak, ako je to napríklad v poslednej slabike slova *matutina*. Na tomto mieste fragment ŠA TN a A-Gu 29 dokumentujú *clivis c1 h*, *Breviár XIV A 19* *punktom c1*. Obdobný rozdiel nachádzame aj v časti spevu *victima*, kde zlomok ŠA TN a A-Gu 29 zachytávajú o niečo menej zložitú melódiu: *vic: g1 f1 e1 f1, ti: d1, ma: d1 e1 f1*. *Breviár XIV A 19* v tomto prípade vynecháva koncové *f1* *vic: g1 f1 e1, ti: d1, ma: d1 e1*. Výraznejší rozdiel nachádzame v slove *Israel*, kde rukopis XIV A 19 dokumentuje oproti zlomku ŠA TN a A-Gu 29 melizmatickejšiu melódiu. Tá však aj napriek tomu stojí na rovnakých základných tónoch melódie *f1 d1 a1* rukopisov ŠA TN a A-Gu 29. Ďalší melodický rozdiel je viditeľný hneď v nasledujúcom slove *anguis*. Na tomto mieste spevu sa všetky tri porovnávané rukopisy začínajú *an: punktom a1*. Zlomok ŠA TN pokračuje *torculom g1 a1 g1*, A-Gu 29 *climacom g1 f1 e1* a XIV A 19 *punktom g1*. Poslednú odchýlku nachádzame v závere spevu v prvej slabike slova *pendula*, kde

fragment ŠA TN začína túto časť spevu *clivisom* f1 e1, A-Gu 29 *punktom* d1 a XIV A 19 *punktom* f1.

Notový záznam 8: Porovnanie melódie spevu *Stela matutina ergo victima* fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiami prameňov A-Gu 29 a Breviárom XIV A 19

Fragm. Štátny archív Trenčín

Ste-la ma-tu-ti-na er-go vic-ti-ma sac-ra tu reg-ni nor-ma ls-ra-el an-guis

A-Gu 29

Ste-la ma-tu-ti-na er-go vic-ti-ma sac-ra tu reg-ni nor-ma ls-ra-el an-guis

Cz-Pu (Praha) XIV 19 A

Ste-la ma-tu-ti-na er-go vic-ti-ma sac-ra tu reg-ni nor-ma ls-ra-el an-guis

Fragm. Štátny archív Trenčín

pen-du-la

A-Gu 29

pen-du-la

Cz-Pu (Praha) XIV 19 A

pen-du-la

Veľké melodické rozdiely nenachádzame ani v nasledujúcom speve *Qui propheticę prompsisti*. Najvýraznejšie melodické rozdiely sú badateľné v posledných troch slabikách časti spevu *propheticę* a následne v melizmatickejšom závere spevu *tua o*. Časť spevu *propheticę* sa v každom rukopise líši pridaním alebo ubratím vždy jedného tónu, vždy v inej slabike s výnimkou prvej, ktorá je vo všetkých prameňoch zhodná. Fragment ŠA TN zachytáva melódiu *pro-phe-ti-ce* d1 f1 – f1 – d1 – c1 h, A-Gu 29 dokumentuje *pro-phe-ti-ce* d1 f1 – f1 – e1 d1 – c1 a XIV A 19 *pro-phe-ti-ce* d1 f1 – f1 e1 – d1 – c1. V závere nachádzame najjednoduchšiu melodickú líniu vo fragmente ŠA TN: *tua*: g1 e1 f1 e1 d1, *o*: c1 d1. O niečo melizmatickejšiu melódiu reprezentujú rukopisy A-Gu 29: *tua*: g1 f1 e1 f1 e1 d1, *o*: c1 d1 a XIV A 19.

Notový záznam 9: Porovnanie melódie spevu *Qui propheticę prompsisti ero mors* fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiami prameňov A-Gu 29 a Breviárom XIV A 19

Fragm. Štátny archív Trenčín

Qui pro - phe - ti - ce promp - sis - ti ero mors tua o mors

A-Gu 29

Qui pro - phe - ti - ce promp - sis - ti ero mors tua o mors

Cz-Pu (Praha) XIV 19 A

Qui pro - phe - ti - ce promp - sis - ti ero mors tua o mors

Spev *Sol lucifer mundi patris* sa v rámci online databáz vyskytuje okrem fragmentu ŠA TN iba v rukopisoch: A-Gu 29, v *Breviári XIV A 19* a vo fragmente *MMLE XXII/308*, v ktorom sa spev zachoval v celkovej podobe. Podobne ako v predchádzajúcich spevoch sme preto v porovnávaných rukopisoch predpokladali výraznú zhodu melódií. Pri komparácii melodického zápisu zlomku ŠA TN s rukopismi A-Gu 29 a *Breviára XIV A 19* sa tento predpoklad potvrdil. Nevýrazné rozdiely v zápise melódie nachádzame v slabike *ci* časti spevu *lucifer*. Fragment ŠA TN a *XIV A 19* na tomto mieste dokumentujú *punktum d1*, A-Gu 29 *pes d1 e1*. Rozdiel nachádzame aj v slabike slova *mun* časti spevu *mundi*. Zlomok ŠA TN a A-Gu 29 zaznamenávajú na tomto mieste zhodne *climacus f1 e1 d1*, *Breviár XIV A 19* *clivis f1 d1*. Rukopisy zlomku ŠA TN a A-Gu 29 obsahujú zhodnú melódiu, *clivis d1 e1 f1* aj v slabike *us* časti spevu *muntius*. V *Breviári XIV A 19* na tomto mieste nachádzame *punktum d1*. Podobný rozdiel nachádzame v prípade melódie slabiky *di* v mieste spevu *paradisi*. Melódia prameňov ŠA TN a A-Gu 29 pozostáva z *clivisu a1 g1*, melódia kódexu *XIV A 19* z *climacu h1 a1 g1*. Poslednou odchýlkou melodického zápisu je časť spevu *mor-su*. Zlomok ŠA TN zachytáva melódiu *mor-su pes-climacus e1 f1-a1 g1 f1*, A-Gu 29 *scandicus-clivis e1 f1 g1-f1 e1* a *Breviár XIV A 19* *pes-climacus e1 f1-g1 f1 e1*.

Aj melódia fragmentu *MMLE XXII/308* vykazuje v porovnaní s ostatnými rukopismi iba malé rozdiely. Úvod spevu je rovnaký ako v prípade ŠA TN a *Breviára XIV A 19*. Prvú zmenu zaznamenávame až v slabike *pa* slova *patris*, kde rukopis zachytáva *pes d1 e1*, v ostatných prameňoch na tomto mieste nachádzame *punktum d1*. Druhým výraznejším rozdielom oproti všetkým trom rukopisom je melódia slabiky *ra* slova *paradisi*. Všetky tri porovnávané rukopisy ŠA TN, A-Gu 29 aj *XIV A 19* na tomto mieste dokumentujú *pes g1 a1* na rozdiel od zlomku *Antiphonarium MMLE XXII/308*, v ktorom na danom mieste nachádzame *clivis a1 g1*. Podobná je aj posledná diferencia melódie v závere spevu. Prvá slabika slova *inferni* in je zastúpená *punktom d1* na rozdiel od ostatných porovnávaných rukopisov, kde je táto slabika reprezentovaná *scandicom d1 e1 f1*.

Notový záznam 10: Porovnanie melódie spevu *Sol lucifer mundi patris* fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiami prameňov A-Gu 29, Breviárom XIV A 19 a Antifonárom MMLE XXII/308

Fragm. Štátny archív Trenčín

Sol lu - ci - fer mun - di pa - tris mun - ti - us su - mmi tu car - do pa - ra - di - si prae - clu - si mor - su in - fer - ni

A-Gu 29

Sol lu - ci - fer mun - di pa - tris mun - ti - us su - mmi tu car - do pa - ra - di - si prae - clu - si mor - su in - fer - ni

Cz-Pu (Praha) XIV A 19

Sol lu - ci - fer mun - di pa - tris mun - ti - us su - mmi tu car - do pa - ra - di - si prae - clu - si mor - su in - fer - ni

SK-Lap (Levoča) Antiphonarium MMLE XXII/308

Sol lu - ci - fer mun - di pa - tris mun - ti - us su - mmi tu car - do pa - ra - di - si prae - clu - si mor - su in - fer - ni

Spev *Vita in ligno moritur* sa v rámci porovnávaných rukopisov nachádza iba v A-Gu 29. Tento spev v prípade *Breviára XIV A 19* absentuje. V rámci českých prameňov dostupných v online databázach sa spev *Vita in ligno moritur* objavuje iba v dvoch rukopisoch: v *Breviári DE I 7* (tzv. *Breviarium Strigoniense*)⁴⁵ a v *Breviári VI E 4c*.⁴⁶ Vzhľadom na to, že liturgický poriadok *Breviára DE I 7* Strahovské knihovny obsahuje liturgické špecifiká charakteristické pre Uhorsko, tento rukopis sa radí medzi pramene ostrihomskej diecéznej tradície⁴⁷ podobne ako iné pramene, ktoré daný spev uchovávajú, napríklad *Bratislavský antifonár IIb*,⁴⁸ *Bratislavský antifonár III*⁴⁹ a *Bratislavský antifonár IV*.⁵⁰ Obsahovo ho preto nemôžeme zaradiť medzi kódexy, ktoré reprezentujú český liturgický poriadok. *Breviár VI E 4c* je rukopis českej proveniencie používaný v ženskom benediktínskom kláštore sv. Juraja na Pražskom hrade. Kódex síce obsahuje časť spevov, ktorá sa vyskytuje aj v zlomku ŠA TN, avšak kľúčové spevy, ktoré sa nachádzajú napríklad v *Breviári XIV A 19*, absentujú.

Z melodického hľadiska sa fragment ŠA TN líši od porovnávaného kódexu A-Gu 29, ktorý dokumentuje porovnateľnú melódiu s vyššie spomenutými bratislavskými antifonármi. Prvým rozdielom v porovnávaných melódiách je kľúč notového zápisu. Fragment ŠA TN používa F kľúč umiestnený na tretej linajke notovej osnovy. Rukopis A-Gu 29 dokumentuje melódiu zapísanú v C kľúči umiestnenom na štvrtej linajke notovej osnovy. Melodicky sa zhoduje iba úvod spevu *Vita in*. Najvýraznejší rozdiel je

⁴⁵ SZENDREI, Janka. *Breviarium notatum Strigoniense*. Dostupné online: <https://cantus.uwaterloo.ca/source/649450>.

⁴⁶ Dostupné online: <https://cantus.uwaterloo.ca/source/123727>.

⁴⁷ SZENDREI, Janka: *Breviarium notatum Strigoniense*, Ref. 11, s. 38.

⁴⁸ VESELOVSKÁ, Eva – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Stredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku*, s. 65–67. Dostupné online: <http://cantus.sk/source/3192>

⁴⁹ Ibid., s. 68–83. Dostupné online: <http://cantus.sk/source/14018>

⁵⁰ Ibid., s. 84–91. Dostupné online: <http://cantus.sk/source/2284>

posun melódie ŠA TN od časti spevu *ligno* o sekundu nižšie. Odhliadnuc od toho si melódia rukopisu A-Gu 29 v porovnaní so zlomkom ŠA TN zachováva rovnaké intervalové rozostupy. Malý rozdiel nachádzame v časti spevu *lig-no*, kde prameň ŠA TN dokumentuje neumové znaky *clivis-climacus* a rukopis A-Gu 29 *climacus-punktum*. Podobný prípad je aj časť spevu *de-spo-li-a-tur*. Melódia fragmentu ŠA TN je na tomto mieste zložená zo samých *punktov*. Zápis A-Gu 29 zachováva *clivis-punktum-clivis-punktum-punktum*.

Notový záznam 11: Porovnanie melódie spevu *Vita in ligno moritur* fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiou prameňa A-Gu 29

Poslednými spevmi pred večerami Veľkého piatka sú spevy *Rex Christe**, *Laus tibi Christe**, *Christe audi** a *Maria sis propicia**. Z porovnávaných rukopisov sa ich melodický zápis zachoval v kódexe A-Gu 29 a čiastočne v zlomku *Antiphonarium MMLE XXII/308*. Zlomok dochováva *Rex Christe** a *Laus tibi Christe** bez notového zápisu. Melódia notovaných spevov zlomku je totožná s melodickým zápisom fragmentu ŠA TN. Rozdiely v melodickej linke nachádzame medzi rukopisom A-Gu 29 a zlomkom ŠA TN. Prvý z nich je viditeľný už v prvom speve *Rex Christe*, kde je melódia A-Gu 29 posunutá oproti fragmentu antifonára ŠA TN o sekundu nižšie a začína sa od tónu g1. Odhliadnuc od tohto faktu si obe melódie zachovávajú rovnaké intervaly medzi tónmi a priebeh melódie je zhodný. Ďalší rozdiel nachádzame v nasledujúcom speve *Laus tibi Christe* na poslednej slabike *te*. V prípade fragmentu ŠA TN časť spevu *Christe* reprezentuje iba *punktum* a1. V kódexe A-Gu 29 nachádzame *punktum* a1 a g1. Malú melodickú odchýlku nachádzame aj v slabike *di* spevu *Christe audi*. Fragment ŠA TN na tomto mieste dochováva *pes* a1 h1, A-Gu 29 *pes* a1 c1. Záver spevu sa líši aj v prípade spevu *Maria propitia*. Melódia zlomku ŠA TN: *pro-pi-ti-a* g1-a1-h1-c1. Melódia rukopisu A-Gu 29: *pro-pi-ti-a* g1-a1-c1-c1.

Notový záznam 12: Porovnanie melódie spevov fragmentu Štátneho archívu Trenčín s melódiou prameňa A-Gu 29

Liturgický poriadok fragmentu Štátneho archívu v Trenčíne následne dokumentuje antifóny vešpier Veľkého piatka *Calicem salutaris accipiam* (001754), *Cum his qui oderunt* (002008), *Ab hominibus iniquis* (001199), *Custodi me a laqueo* (002082), *Considerabam ad dexteram et videbam* (001891), *Cenantibus autem accepit* (001781) a antifónu prvého nokturna *Astiterunt reges terrae* (001506). Rovnako ako liturgický poriadok, aj ich melódia je vzhľadom na obdobie slávenia zhodná so všetkými menovanými liturgickými poriadkami kódexov, v ktorých sa vešpery Veľkého piatka dochovali.

Záver

V roku 2021 riaditeľ Štátneho archívu v Trenčíne Mgr. Peter Brindza, PhD., objavil doposiaľ neznámy fragment antifonára. Ten v súčasnosti tvorí vrchný obal účtovnej knihy *Regestum pecuniarum ecclesiae xendochii et orphanorum* z roku 1607. Fragment antifonára pochádza z rovnakého rukopisu ako skupina fragmentov nájdených vo fonde Magistrátu mesta Trenčín Štátneho archívu v Trenčíne.⁵¹ Zlomok dokumentuje českú notáciu s prienikom kvadratickej notácie a špecifickú veľkonočnú liturgiu, tzv. „temné hodinky – *lat. tenebrae*“ Zeleného štvrtka.

Rovnako ako v prípade ostatných fragmentárne zachovaných rukopisov Štátneho archívu v Trenčíne, ani tu po obsahovej a melodickej komparácii nie je z uvedených porovnaní jednoznačne zrejmé, ktorý liturgický rítus fragment Štátneho archívu dokumentuje, a nedokážeme ani s istotou označiť rukopis, ktorý slúžil ako predloha pre odpis tohto rukopisu. Zlomok antifonára vykazuje príbuznosť s kódexmi českej proveniencie, najmä s *Breviárom XIV A 19* a s *Breviárom VI E 4c*. Na základe uvedených porovnaní je však možné vysloviť jeden nový predpoklad, a to, že pôvodný liturgický kódex mohol byť ovplyvnený liturgickou tradíciou benediktínov. Napovedá tomu fakt, že spevy, ktoré fragment antifonára ŠA TN dokumentuje, sa v online databázach vyskytujú v dvoch kódexoch: v *Antifonári A-Gu 29* benediktínskeho Kláštora sv. Lambrechta (Štajersko, Rakúsko) a v *Breviári XIV A 19* českej proveniencie, ktorý bol podľa rubriky určený pre katedrálny kostol sv. Víta na Pražskom hrade.⁵²

V rámci komparácie jednotlivých neumových tvarov zlomku zo Štátneho archívu v Trenčíne sme sledovali podobnosť s vybranými kódexmi českej a moravskej proveniencie: rukopismi *Knihovny pražské metropolitní kapituly sv. Václava (Olomouc)*,⁵³ rukopismi Moravského zemského archívu v Brne⁵⁴ a Bratislavským antifonárom V.⁵⁵ Notácia daných zlomkov sa najviac približuje notácii rukopisov moravského okruhu,

⁵¹ Pozri: GARAJOVÁ, Ref. 1, s. 4-136.

⁵² STEJSKAL, Karel: O některých výsledcích umělecko-historického zkoumání středověkých rukopisů v Národní knihovně České republiky. In: *Documenta Pragensia*, roč. 10, 1990, č. 1 s. 62-63.

⁵³ CO 6 Antiphonarium, CO 7 Antiphonarium; Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, knihovna Metropolitní kapituly svatého Václava (Olomouc); BISTRICKÝ – BOHÁČEK – ČÁDA, Ref. 5.

⁵⁴ ZACHOVÁ, Irena – STANISLAV, Petr: Soupis sbírky rukopisů bývalého Františkova muzea v Brně. Brno : Masarykův ústav AV ČR, 2011. Moravský zemský archiv, fond G 11, FM 2, Graduál. Moravský zemský archiv, fond G 11, FM 5, Antifonár.

⁵⁵ VESELOVSKÁ – ADAMKO – BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 21, s. 91-100. Bratislavský antifonár V, Slovenský národný archív SNA 17, Dostupné online: <http://cantus.sk/source/6775>

najmä rukopisom *Graduálu FM 2, Antifonára FM 5175* a rukopisom *Knihovny pražské metropolitní kapituly sv. Václava v Olomouci*.⁵⁶

Podobne ako v prípade ostatných zlomkov antifonára Štátneho archívu v Trenčíne sa prikláňame k názoru, že rukopis mohol byť vyhotovený na území dnešných Čiech alebo Moravy a na naše územie bol privezený. Do úvahy však pripadá aj možnosť, že pôvodný kódex bol vyhotovený „mobilnými“ pisármi na území dnešného Slovenska. Napriek doteraz nezodpovedaným otázkam o pôvode stredovekých notovaných rukopisov zo Štátneho archívu v Trenčíne tvorí novoobjavený fragment Štátneho archívu v Trenčíne a príbuzné zlomky významnú súčasť stredovekých notovaných prameňov Slovenska. Práve vďaka takýmto hodnotným skupinám rukopisov sa darí doplniť obraz o stredovekej hudobnej kultúre Slovenska.

Štúdia je súčasťou grantových projektov APVV-19-0043 „CANTUS PLANUS na Slovensku: lokálne prvky – transregionálne vzťahy“ (2020 – 2024), VEGA č. 2/0006/21 „Transregionálne vzťahy prameňov duchovnej a svetskej hudby z územia Slovenska v 12. – 17. storočí“ (2021 – 2024) a „Hudobná kultúra strednej Európy 1450 – 1650: Transregionálna identita hudobných prameňov z Klosterneuburgu a Bratislavy“ (2021 – 2022), riešených v Ústave hudobnej vedy SAV, v. v. i.

---

⁵⁶ Bližšie pozri: GARAJOVÁ, Veronika: Repertoár stredovekého officia notovaných fragmentov Štátneho archívu Trenčín. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 12 (38), 2021, č. 1, s. 76-104.

Summary

“TENEBRAE” ON A NEWLY DISCOVERED FRAGMENT IN THE STATE ARCHIVE IN TREŇČÍN

In 2021, a previously unknown fragment of an antiphonary was discovered, which currently forms the upper cover of a book of accounts, *Regestum pecuniarum ecclesiae xendochii et orphanorum*, of 1607. The fragment comes from the same manuscript as a group of fragments discovered in the collection of the State Archive in Trenčín. It documents Bohemian notation with elements of square notation and the specific Easter *tenebrae* liturgy of Maundy Thursday. Just like in the case of the other fragmentarily surviving manuscripts in the State Archive in Trenčín, the comparison of the content and the melody of the fragment did not clearly reveal which liturgical rite it documents. We did not manage to definitively specify the manuscript that had served as the model for copying this manuscript, either. The antiphonary fragment shows affinity to codices of Bohemian provenance, especially to *Breviary XIV A 19* and *Breviary VI E 4c*. Based on the comparison, we presume the original liturgical codex might have been influenced by the liturgical tradition of the Benedictines. Just like in the case of the other fragments of the antiphonary in the State Archive in Trenčín, we are of the opinion that the manuscript might have been produced in the territory of present-day Czechia or Moravia and imported to our territory. However, the possibility that the original codex was created by “mobile” scribes in the territory of present-day Slovakia cannot be ruled out, either. Despite the yet unanswered questions about the origin of the medieval notated manuscripts in the State Archive in Trenčín, this newly discovered fragment and the fragments related to it form a significant part of the medieval notated sources of Slovakia.